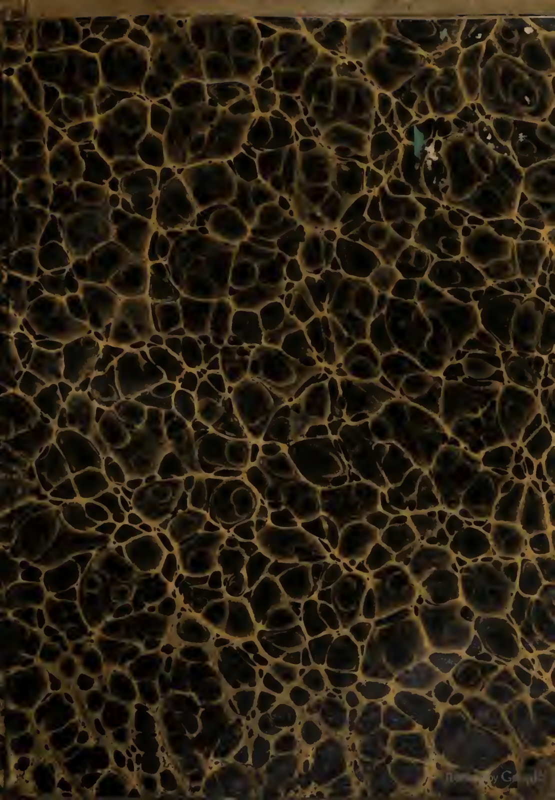

DE DEI LOCVTIONE

MARCI ANTONII NATTAE

ASTENSIS

ORATIO.

IN ACADEMIA VENETA,

M. D. LVIII.

MARCI ANTONII NATTAE ASTENSIS DE DEI LOCVTIONE, ad Ioannem Baptiſtam Nattam fratrem, oratio.

MEMINISSE potes, Baptiſta frater, cum nobis, in robore adhuc ætatis exiſtentibus, flagrarent bella; nec inter arma & gladios militum eſſet iuris ſcientiæ locus, cui ab adoleſcentia nos addixeramus; & inde ego plus ocii nactus eſſem; me ad alias ingenuas diſciplinas tranſtuliſſe, in primiſq; uerſari ſolitum in ueterum oratorum libris, quos nobis aut Roma olim tulit, aut doctæ Athenæ dederunt; adeoq; me eorum ſtudia complexum, ut illorum exemplo quædam ſcriptitarem; nec tamen ea mihi proferenda, ſed occultanda putarem. ueruntamen, dum abſum à patria eorundem bellorum cauſa, quæ omnia conculcauerant; accidit, ut ad amicorum quorundam meorum notitiam perueniret, me non nulla habere ſcripta, nec ea edere: idq; meum illi conſilium improbarunt, impuleruntq; ut ederem quædam: quæ cum uideant non diſplicuiſſe, urgent nunc iidem uehementius ad reliquorum editionem, interrogant me, num legerim illud Ciceronis in Academicis, intemperantis eſſe, & ocio abutentis, ſcribere, quæ occultare uelis. Num etiam meminerim illius Euangelici ſerui, qui iram commouit aduerſus ſe Do-

mini, propterea quòd talentum ſibi creditum effodiſſet, & nihil ex eo lucri Dominicis theſauris intuliſſet? Quidam ex his, acutior ceteris, Solomon, inquit, in prouerbiis aſſeuerat, quód, qui abſcondit frumentum, maledicetur in populo. Putas ne Solomonem, uirum ſapientem, de frumento tantum id dixiſſe, & non ſub frumenti nomine de doctrina cenſuiſſe? quæ multo melior, & præſtantior in populo eſt alimonia. hanc eſſe cenſet non occultandam, ne ſequatur maledictio. Ita illi mecum: quibus quid contradixerim, & quibus rationibus nixus ſim eorum aſſertionem demoliri, longum eſſet referre. cum illi nihilo minus in ſententia permanerent, uiſum eſt, humanitatis eſſe, in re propria alienum potius ſubſequi iudicium, quàm ſuum. ceſsimus igitur, &, quod olim iuuenes luſimus, nunc ſenes emittimus. etenim ad noua cudenda nec ocium ſuppetit in tanto iuriſdictionis munere; nec onus patitur inſtantis ſenectutis. Proximis menſibus dialogum quendam de oratione ad Deum in uulgus dedimus: in quo ſatis, ut opinor, explicatum diligenter, quid ea ſit oratio, & qualis eſſe debeat, & an continuo impetret petita, & cuius demum ſit roboris. Verum, quoniam non homines tantum ad Deum, ſed conuerſa quoque ratione ad homines loquitur Deus; faciendum mihi putaui, ut hac quoque de re ſententiam meam, ſeu uerius antiquorum Patrum notam facerem. nam de ea pariter olim oratiunculam compegeram. Enimuero, ſi tantum tribuitur locutioni humanæ; cur hanc alteram negligamus, ut non maiore etiam cura & diligentia tractetur? ſi quidem nihil ea nobilius

eſt.

est. nam si sermonis robur, utilitatem, ueritatem expendimus ex dignitate, & sapientia loquentis: manifestum iam, quanto interuallo humanam diuina antecedat locutio. Differt etiam plurimum utriusque cognitio, & tractatio. nam hæc paucis nota, & à paucioribus tractata, subtiliter etiam explicanda uenit: illa uero omnium notitiæ exposita est; & in eius explicatione populari sermone agendum; & de ea plures ttadiderunt. Quamobrem ad hæc intentiore opus fuerit animo. quanquam ita dicuntur à me omnia, ut quiuis mediocriter eruditus ea percipere, & imbibere possit. Volo autem intelligi me de hac tantum locutione Dei loqui, quæ in tempore quodam fit ad homines, non de ea, qua interius secum loquitur Deus æterno illo suo uerbo, quod genuit, & quod idem & unum est cum generante. illo enim uerbo nunquam incepit loqui, nec desinit, sed eo & se ipsum, & præterita omnia, & præsentia, & futura assidue dicit. Nos tantam altitudinem nunc scandere non cogitamus. de hac tantum locutione agimus: qua ille uel hominibus præcipit, aut uetat quædam, uel eosdem admonet, instruit, docet, erudit, terret, solatur: quibusq; id fieri contingat rationibus, (si sinat ipse, uel faueat potius) dicere aggrediemur. Mitto autem ad te, suauissime frater, pro meo fraterno in te amore; & simul ut tuo in his, quæ extraordinaria quodam modo facultate confecimus, perfruar iudicio. noui enim, quàm integre, incorrupteq; soleas iudicare. Vt autem ueniam ad Orationem; propone tibi animo aut me, aut alium potius eruditum quendam uirum, rogatum à pluribus, ut, postquam Boni-

facius monachus de locutione hominum ad Deum locutus esset, ipse uicissim de locutione Dei ad homines diceret: illum pollicitum: mox, ubi condicta dies aduentarit, uenisse in templum sanctissimæ Dei genitricis Mariæ, quod penes nos est maximum & amplissimum: illlc, suggestu conscenso, in magno eruditorum uirorum consessu, huiuscemodi orationem habuisse.

VETERES sapientiæ sectatores, quibus, naturalia indagare, curæ fuit, dum hominis naturam inuestigarent, duo quædam illic inesse perspexerunt, animum uidelicet, & corpus: sed, quid eorum esset homo, quærendum putauerunt. Vtrum igitur animus solus est homo, ex eo, quod corpus regat? sicuti uir, & equus, licet duo sint quædam, tamen uir solus insidens equo eques dicitur, quòd equo regendo sit accommodatus. An contra, corpus solum sit homo? nam licet animus pretiosior sit corpore; tamen continetur corpore: & id, quod continet, spectandum: sicut annulo inclusa gemma cedit annulo; & utrunque annulus nuncupatur: & ignis in lucerna cedit lucernæ; & utrunque lucerna uocatur: nec refert, quod gemma annulo, ignis lucerna sit melior. An potius, nec animus solus, nec corpus solum sit homo, sed utrunque simul: sicut centaurus, qui constat ex biformi figura, nec aliter centaurus esse potest: & eodem modo camelopardalis, & Triton: & duos equos simul iunctos bigas dicimus; disiunctus uero alter ab altero hac appellatione carebit. Horum trium, quæ præposita sunt, hoc ultimum uerius

rius illi putauerunt, ut homo nec animus ſolus, nec ſolum corpus ſit, ſed utrunque ſimul: atque ita ex his duabus partibus hominem conſtare dixerunt. Vtriuſque autem partis bona quædam eſſe poſuerunt, quibus homo recte utens ſuo fungeretur munere. nam ualetudo, uires, pulchritudo bona ſunt in toto corpore, & in partibus eius ſingulorum ſenſuum integritas, & in membris non nullis præſtans quædam uis, uelut in pedibus celeritas, robur in lacertis, claritas in uoce, in lingua explanata locutio. At in animo bona alia à natura ſunt, alia à moribus. nam uelocitas in diſcendo, firmitas in reminiſcendo, facilitas in inueniendo, naturæ contingunt beneficio. à moribus proficiſcuntur uirtutes, tam quæ ad agendum ſunt, quàm quæ ad contemplandum: ueluti prudentia, iuſtitia, fides, pietas, religio, temperantia, fortitudo, & ſi qua ſunt eiuſmodi. ipſi autem mores tum exercitationis aſsiduitate comparantur, tum adhibita ratione formantur. Et de animi quidem, & corporis bonis, hæc dicebantur: inter quæ tamen plurimum intereſſe arbitrabantur: eſſe enim hæc corporis uilia, anguſta, humilia, caduca, fluxa, fragilia: contra, illa animi, magna, præclara, ſublimia, immortalia, ſempiterna, ea preſertim, quæ cum uirtutis uſu adiuncta ſunt: nam eminent ea ceteris, & longe lateq; refulgent: nec mirum, quòd alia ſint, quæ ſequuntur corpus; & alia, quæ animum: & quòd diſsimilia ſint; quoniam hanc diuerſitatem facit corporis & animi natura longe inter ſe diſtans: quorum duorum homo alterum habet cum pecudibus, alterum cum diis commune. Hæc cũ olim dixiſſent ueteres ſapientes, uidebantur

bantur

bantur sibi, quod attineret, de hominis natura dixisse. Nostræ uero religionis antistites cum hæc eadem sentirent, quia, ita se rem habere, intelligebant, attamen non solum unum hominem in duas partes diduxerunt, sicut illi, sed, diuersa ratione, ex uno geminum quandoque effecerunt, cum unum exteriorem hominem, alium interiorem ponerent, hoc animum, alio corpus significantes. non enim hominem esse rebantur ueluti simulacrum quoddã mortali effictum manu; quod cum obuiis lineamentis forinsecus oblectet, interius lutum est, uel lignum, aut rude marmor, nihil habet intus spirans, & uiuum, quod externis respondeat membris. At in nobis eadem fere introrsus recepta forma, quam propalam exhibemus, tantum interest inter humanum, ac diuinum figmentum. nam cum animus aduenit ad intelligentiam oblatæ rei, tunc, ueluti quibusdam oculis utens, cernere dicitur: cum tenacius retinet, ueluti quibusdam manibus apprehendit: uariis huc illuc concitatus affectibus, pedibus quadam modo peragrat: uerba effundit, cum meditatur, & cogitat: infans est etiam interior noster homo, cum opere parum in diuinis mandatis profecit; at ubi multum, tum floridus, & robustus iuuenta. Exterioris hominis formam dilabi assidue, & corrumpi, & ipsa deflorescere uetustate, interioris contra renouari indies, & reuirescere, testantur. Habetis, quæ de homine ueteres philosophi dixerunt, & quæ illis nostri addendum putauerunt. sed quod philosophi dixerunt, facilius cognitu: quod nostri addiderunt, difficilius. itaque istud statim inuentum, hoc posterius. Non reperi ueterum

rum aliquem philoſophorum interioris hominis meminiſſe, præter unum Plotinum, inter Platonicos illuſtrem. is ſemel aut iterum interioris & exterioris hominis meminit eo ſenſu, quo nos accipimus. ſed potuit hoc ille à Chriſtianis accepiſſe, quorum floruit temporibus, & à quibus non alienus fuiſſe uidetur. Ego uero horum, etſi ſæpe, nunquam tamen libentius memini, quàm hoc tempore, quo uobis ingentem curam inſediſſe uideo interiorem hominem ueſtrum reficiendi pabulo doctrinæ, quæ diuina ſit tota, atque cæleſtis. Fœdum, ut opinor, & turpe uidebatur, externum hunc corporis uentrem cibo, potuq; uili, ac ſæpe noxio onerare, illum autem internum animi uentrem contemnere, diuini pabuli fame tabeſcentem. itaque implere nunc quæritis, & ſaturare. Sed & illud me mouit, ut initio horum meminerim, quia non parum pertinent ad diſſoluendum id, quod quæritur. Scire enim expetitis, quo modo Deus, incorporea præditus ſubſtantia, cum Patribus ueteris teſtamenti locutus eſſe dicatur. Hic ego tremerem animo, & uehementiſsime perturbarer, niſi quòd iam uideo hæc, quæ corporum ſunt, ad hæc noſtra incorporalia transferri non abſurde, ſimilitudine quadam efficiendi. ſic pari ratione exiſtimo, quod in ſcripturis ſanctis loqui dicatur Deus, non ut aſsignetur illi corporeum aliquid, qui uacat omni penitus corpore, ſed ut hac eius locutione aliquid ſignificetur, quod illi competat naturæ: id quid ſit, explanare conandum potius, quàm de Deo indignum aliquid cogitandum. Etenim ſi cum poetis antiquis nobis res eſſet, qui humanis membris præditos

tos effingunt Deos, & quibus pro membrorum usu hastas assignant, faces, iacula, sagittas: minus mirandum esset, si tales dii interpellasse oris sono uigilantes aliquos, aut dormientes dicerentur. . Sed facessant ista à Christiana religione. Nos unicum Deum colentes, eundem incorporeum fatemur. Illud, quod scriptura dicit, hominem à Deo factum ad imaginem & similitudinem suam, nemo sapiens intellexit unquam de corporali imagine, quæ in Deo non inuenitur. imago nanque Dei in homine est ratio, & intellectus: quibus munitus, animalia cuncta, illorum expertia, superat, eisq; dominatur. Quòd si homo non est Deo similis, quantum ad corpus attinet: non erit etiam Deus in eadem corporis ratione similis homini: non habet dentes, linguam, labra, quibus humano more uerba effingat; non pulmonem, & arterias, & si qua cetera membra sunt, quibus loquendi expletur officium; caret ceruice, iugulo, pectore, corde, pedibus, uentre, lacertis. simplex nanque est illa substantia, non coagmentata, & compaginata membris, immo ne his quidem nostris utens communibus affectibus, quos non ratio, sed perturbatio gignit. Porro, illud intelligendum est, excelso illi, & omnipotenti Deo curæ esse cuncta mortalia, ut ea regat, & moderetur, quorum formator extitit, & creator. hoc etiam fatentur ii, qui in Græcia philosophari instituerunt, unam scilicet supremam esse causam, mundi, eorumq;, quæ in mundo sunt, prouidentem. Nemo tam rudis est, tamq; efferatis moribus; qui oculos mentis circumferens, non intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione

tione, constantia, utilitate, pulchritudine, hæc; admirabili Dei sapientia condita & instructa fuisse, & nunc singulari eiusdem prouidentia gubernari. Sæpe expedit hominibus, præmonstrari aliquid, ut occurratur prudentia exitio uenturo, uel ut aduētans calamitas peccatoris luctu gemituq; suspendatur. Sæpe, ad mores improbos coercendos, uel corrigendos, opus fuerit nouo aliquo instituto. Alia aliis temporibus, & locis expediunt, quæ indicare mortalibus debet Deus. nā, ni faciat, nec iam prouisor orbis, nec moderator dicetur. Ergo ubi indicat aliquid hominibus uenturum, loqui tunc dicitur: indicat autem non lingua, qua caret, sed spiritu, qui sermonis illi uicem exhibet. nam per hunc diuina innotescit uoluntas, sicut fit inter homines per sermonem. nam sermo inter mortales index est consiliorum, testis mentis, cordis nuncius. indicat, nullo uerborum strepitu, aut sono, homini, quid uelit, Deus, sed sacro demisso spiritu. nulla tunc ærea spatia syllabarum aut dictionum formulis uerberantur: sed pulsatur interius humana mens diuino afflatu. hoc ubi fit, utrum tacuisse Deum tunc dicemus, an locutum? nam illud primum, per silentium quidquam indicatum, humanæ respuant aures, alterum pergrate agnoscunt. Nonne etiam is loquitur, qui, ut alius loquatur, facit? Sic enim inquit Christus discipulis: Non uos loquimini, sed spiritus Patris uestri, qui in uobis est. Et in Leuitico Deus ad Mosem excusantē se, ne mitteretur ad Pharaonem, quoniam impeditioris esset & tardioris linguæ; Ego, inquit, ero in ore tuo, docebóq; quid loquaris. Et ex persona eiusdem dici-

aerea

ſe, alienæ linguæ uſum præconio. Amplius aliquid dicam. Omnis ueritas, à quocunque prædicata, (neminem excipio non ſacrilegum, non hæreticum, non prædonem) affluit à Deo, quo ſuggerente prædicatur. nam ſuggerente opus eſt: & nemo alius, præter hunc, ſuggererc poteſt. Summatim autem ut rem cõplectar, ubicunque Deus ui eius occulta excitat hominis mentẽ, ut aliquid dicat, uel gerat, hunc Deus fertur alloqui. At poterat ſcriptura, remoto hoc loquendi uocabulo, dicere, quod Deus hoc uel illud indicauit homini, uel ſignificauit: poterat quidem: ſed nullum peccatum eſt ſcripturæ, immo magna laus, ſi, quo expreſsius, & efficacius oſtenderet, quid fieret, dicat, quod alloquitur Deus hominem, dum illum afflat tantummodo. obſcuritas nempe quædã obiici uidetur humanis ſenſibus, dum aliquid non ſermone, ſed indicio, aut ſigno dicitur demonſtratum. Vt autem oſtenderetur, illud certo demonſtratum à Deo; propterea Deo ad hominem loquente factum id, uel dictum perhibetur: quaſi tam claro, & euidenti ſigno diuina innotuerit uoluntas, æque ac ſi humano ſermone illud fuiſſet prolatum. Ea enim, quæ incorporea ſunt, melius percipiuntur ab homine corporeis undique obuallato ſenſibus, & qui intra corpora aſsidue uerſatur, ſi ſimilitudine quapiam corporaliũ rerum notentur. Quod ſi alicubi id faciendum, id maxime fieri in diuinis decet, nam humana facultas de Deo, quem inſpectabilem nouit, & incorporeum, nec dicere commode, nec cogitare poteſt, niſi ad ima illum deducat; ut, quem in propriis non agnoſcit, in alienis, id eſt ſuis, ſibi co-

gnitis, quoquo modo teneat. Est præterea illud scripturæ consilium, quo nobis familiarius insinuet Deum, uti circa illũ nostro habitu, nostrisq; affectibus. Si enim altissime loqueretur de Deo; timeret inerudita mens eò ingredi, sicut pauper timet ingrediens ad locupletem; nec esset sancta scriptura omnibus peruia, & penetrabilis. quotus enim quisque intelligeret? nunc hac humili dicendi facultate omnibus patet, omnes tenet, pascit, oblectat, tanquam hortulus quidam. nam etsi de magnis loquitur, ea tamen paruis significat. Hinc non solum linguam, & os sonans ascribit Deo, sed reliqua quoque membra. At non ob hoc intelligendus corporeus Deus, non magis, quàm interior ille noster homo, de quo initio loquebar, intelligitur corpus habere. tametsi illi exterioris hominis facies addicatur. sed, ut tunc ad ostendendum ea, quæ intus in animo geruntur, transferimus illuc similitudine quadam externa membra: sic eodem simulacro diuinas effingimus uirtutes. Ego Deum caput habere dico: quid, ego dico, immo scriptura dicit? sed nullum ossibus compactũ caput affigit Deo, uerum illius potentiam capitis uerbo signauit, pectus Dei & cor appellat, quo modo? quia nequit aliis uocabulis, quæ sensus magis feriant, consilium Dei, uoluntatemq; enunciare. Postulamus à Deo, ut nobis ostendat faciem suam, si nos uult esse saluos: postulamus quidem, & ita esse postulandum scriptura admonet, sed quã faciem habet Deus, qui caret sanguine, pelle, neruis? est ne ea alicubi? minime: sed faciei nomine significata est cognitio, nostro sane more, id est humano; quoniam cognitionem præbet sui, qui-

cunque

cunque inſpici faciem ſuam permittunt. Poterat dici Deo: da mihi cognitionem tui. nemo reprehenderet, immo laudarent omnes. attamen ad humanos ſenſus propius, & gratius dictum eſt, ut faciem ſuam oſtendat. Dextera eius protegi petimus, quum auxilium imploratur. ſic uidere, ſic audire dicitur; quoniam communibus ſenſibus, hominiq; familiaribus exprimendum fuit, Deum habere cognita omnia, & percepta. Illud quoque animaduerto, quod ſcriptura cælum, mare, aridam uocat opus manuum Dei, uel digitorũ eius; atque ita loquitur de Deo, ut de fabro, qui opus ipſum multo labore dolare, complanare, tornare, delineare, componere ſolet; quum tamen, Deum uerbo cuncta creaſſe, eadē ſcriptura teſtetur. ſed, ut enixius oſtenderetur ars Dei fabricatoria, opus ipſum, uerbo conditum, ad manus, & digitos Dei transfert. noſtrum eſt, ubi talia audimus, membra remouere de Deo, efficientiam membrorum relinquere; qua non orbatur Deus, qui membra illa formauit, ceteriſq; donauit. huc autem tendit ſcriptura, huiuſmodi ludens uocabulis corporeis circa Deum; ut humanos animos afficiat uehementius. homo enim, dum in corpore habitat, id eſt donec homo eſt, utitur ad intelligendum corporis inſtrumento. itaque libenter amplectitur ſimulacra corporea; quibus inde uelu ti gradibus innixa mens, tollit ſe ad excipiendum ea, quæ mente tantum, & ratione capiuntur. Quum autem nihil ſublimius ſit Deo, nihil difficilius ad intelligendum; multo magis ad eum gradus proſternere oportebat, quibus humana mens leuius, & facilius eò ſcanderet. Non habet ille hu-

mana

mana membra. perſpicuum eſt id quidem: quid tamen prohibet humano deſcribere habitu eũ, qui ſupra uires, cogitationesq; noſtras aſcendit? ut, quo modo fieri poſsit, à nobis comprehendatur. An derideri mererer, ſi tellurem iuſtiſsimam, & frigus ſceleratum uocarem: quorum utrũque poſuit ſummus ille poeta noſter: qui ut aptius qualitatem rerum indicaret, animorum affectus inanimis corporibus inſcripſit. hinc ab eodem poeta illud manauit:

Et pontem indignatus Araxes.

Quid eſt hoc? de flumine loquitur, & indignatum dicit ſuper pontis impoſitione. num flumina etiã indignari ſolent? non opinor. nam flumina nihil aliud ſunt, quàm congeries aquarũ fluentium, nullo ſenſu præditarum. cur igitur poeta flumini indignationem dedit? quia uiſum eſt nouitatẽ rei, & magnitudinẽ non potuiſſe ſignificantius exprimi pluribus uerbis, quàm uno illo indignationis affectu, qui flumini tribueretur. Dicimus telũ manu fugiſſe, quod per imprudentiam emiſſum fuit. hic rei inanimæ aſcribitur fuga; quòd is motus factus ſit præter mẽtem eius, qui iaculatus eſt; quemadmodum fuga fit ſeruorum, inſciis, uel inuitis potius dominis. propria uerba non deerant: placuit tamen magis uti tranſlato; quòd clarius rem oſtendere uidebatur; & quia iucunda eſt ſimilitudo rerum corporalium, quæ id, de quo agitur, oculis pene ſubiicit: quo uno ſenſu animus maxime permouetur. Multis quoque aliis in rebus, ac pene infinitis utimur tranſlatis uocabulis, ueluti cum dicimus, Cæſarem fulſiſſe rebus geſtis, & Catilinam armatum fuiſſe audacia, & fractos Maurorum

rum animos Italis armis; & eum, cui in tuto res eſt, dicimus in portu nauigare. quòd ſi communis ſermo recipit has dicendi figuras, tanquam ualde luminoſas: cur unam ſcripturam ſanctam credimus orbatam eſſe huiuſmodi tranſlationum luminibus, quibus humana loquela maxime gaudet? illa uero has tranſlationes non modo non refugit, ſed etiam ſectatur. hominum enim cauſa confecta, eo more loquitur, quo humanos animos maxime impelli putat. Exempla plura ſuppeditant: unum aut alterum ponam, ſumptum de lamentatione Ieremiæ prophetæ, quam flebilibus implet numeris. illic enim ſic loquitur, prænuncians Hieroſolymæ euerſionem. Viæ Sion lugent; eo quòd non ſint, qui ueniant ad ſolemnitatem. Videtis, quàm pulchre, & decore uiis luctum aſcripſit, cum ſolitudinem, quæ uentura illuc fuerat, indicare molitur. Nec multo poſt aſſumens propheta ciuitatis perſonam, Vindemiauit me, inquit, Dominus in die furoris ſui. Nemo hic tam ſenſu hebes inuenietur, qui non intelligat, quàm ſpecioſa ſimilitudine propheta ablationem fructuum, & ornamentorum omnium, uindemiam nuncupauerit. id, cum hac ſimilitudine dictum, excipitur gratius, quàm ſi cum ſimplici ſententia elatum fuiſſet. mens etenim, familiarium rerum imagine concepta, magis ſuſcitatur, &, tanquam in pictura rem ipſam cernat, magis amplectitur: deinde, quia feſtiuius id exponitur, diutius etiam retinet. Idem propheta eodem opere inuitans contemplatione futurarum miſeriarum Hieroſolymam ad lacrymas. Deduc quaſi torrentem lacrymas per diem ac noctem, nec

des

nonnulli prudentissimi uiri induxerunt eos, quos Græce ἀπολόγους latine fabulas nuncupamus: in quibus & inanima fere omnia & irrationabilia animalia faciunt loquentia & ratiocinantia, affectibusq; humanis utentia, quod sibi hac ratione auditorum animos facilius ad se ducere arbitrabantur: quo fabulandi genere non solum poetas ueteres Homerum, Hesiodum, Archilochum, sed magnos quoque postmodum oratores usos accepimus. Menenius quidem Agrippa (ut alios præteream) plebem Romanam dissidentem à patribus flexit ad concordiam notissima fabula de membris humanis aduersus uentrem pugnantibus. Herodotus quoque auctor est Cyrum illum magnam Persarum Regem quædam Ionum Aeolumq; legatis per apologum respondisse, quem etiam retulit. Sunt, qui Aesopum Phrygium harum fabellarum auctorem ferant: qui tamen earum non auctor, sed illustrator fuit. nam neminem eo scientius, & frequentius usum constat. harum nonnullas Aristoteles narrat in rhetoricis; Horatius suo intexuit carmini: enim uero lego illud apud hunc:

Olim quod uulpes ægroto cauta leoni
Respondit, Referam.

Et reliqua, idem aliam fabellam de mure urbano & rustico mutuo se hospitio excipientibus plurimis prosecutus est uersibus. Eiusdem de ceruo, & equo inuicem præliantibus extat carmẽ. Quòd si sermo ascribitur brutis, quæ omnis sermonis, omnisq; intelligentiæ sunt expertia, sed ascribitur tamen, ut præcepta quædam uitæ firmius & iucundius humanis auribus excipiantur: quanto

iustius sermonis usu transfertur ad Deum, quando patefacit ipse homini, quid ferat sempiterna eius sapientia, & uoluntas? non enim, ut in beluis totum, quicquid de eis profertur, fingitur; sic de Deo. nã ueraciter illa uult, de quibus locutus fuisse perhibetur. Cur autẽ locutus fuisse perhibetur, nisi ut ostendatur manifestationem tunc factam diuinæ uoluntatis? quæ etsi sermone non sit facta, sed alio modo: is modus sermo dici potest, cum sermonis exhibeat uicem. idq́; facilius dici & æquioribus auribus accipi potest, quàm cũ bestias aliquas colloquia inter se miscuisse fingimus. Omnia incorporea (dicendum est sæpius) melius capiuntur. si effigie aliqua corporaliũ rerũ notentur. Si scriptura diceret, nutu quicquam mandasse Deum, leue id haberetur, si pulsu quodam interno, id uix intelligeretur. At ubi loquens ipse Deus quidquam dicitur iussisse, tunc pulsatur acrius humana mens id audiens, quia ducitur per ea, quibus assueuit, & repræsentans sibi Deum ad hominem uerba facientem existimat illud magnæ curæ fuisse Deo, qui usque eo descenderit, ut homini loqueretur: non enim frigidè & titubanter quicquam uult Deus, sicut plerunque homo solet, sed non nisi firmiter & uehementer: non enim falli ueretur. hanc eius enixam uoluntatem scriptura locutionis nomine signauit. Nam ubi seruus loquitur ad seruum, herus imperat, uerba eius audiui, id faciendum est nobis, maius tunc imperium illud & irretractabile uidetur: Sin autem dicat ille se coniecturis & signis colligere Domini uoluntatem, res forsitan in contemptum deduceretur. Quid porrò mirandum

dum eſt loqui illum, cui etiam perturbationes noſtris cõſimiles aſcribuntur? Iratus deſcribitur ac furens. Quis id ferat, niſi prudenter intelligat hac atrocitate uerborum, quam homines norunt, impendere pro peccatis diuinam ultionem & correptionis flagellum? nam & Iudices aliquando ipſos iratos fuiſſe dicimus in reos ob atrocia maleficia, quamuis uideamus ipſos ſine ullo animi motu ſententiam capitis in eos dicere & ſupplicia more maiorũ ſumere. Ex aduerſo miſericors dicitur eſſe Deus, ſed num recte? nã miſericordia dicta eſt ex eo quod miſerum cor faciat, attamen paſſim miſericors uocatur à nobis Deus, dum facilitatem eius tribuendi egentibus & indulgẽdi peccantibus notamus, qui dum eo munere fungitur, quomodo miſerum cor habet, qui ne cor quidem habeat? attamen quia ita ille tribuit, ac ſi commotus eſſet corde, alienæ miſerie conſpectu, utimur uerbo, quo ſimilem eum facimus perturbato, nam ſi hominem etiam uidero indigentiam ſubleuantem pauperis pecunia oblata, miſericordia hunc uſum dicam, etiam ſi imperturbato animo id fecerit. at potuit clementiam dicere, fateor, ſed placuit magis miſericordiæ uerbum, quo indicatur tanta animi propenſione illud feciſſe, ac ſi de aliena miſeria miſerũ ſibi ipſi cor feciſſet. Pœnitere ſe quodam ſcripturæ loco dicit quod fecerit hominem, ut oſtenderetur aliquid futurum, quod antea non erat, ſimilitudine ſumpta ab homine, qui pœnitẽtia ductus mutat, quod fecerat. hæc mutatio rerum pœnitentiæ nomine ſignificatur in Deo, neque ubi pœnitere ſe dicit, arguit ſe uarietatis & inconſtãtiæ, ſed nos ipſos

ingratitudinis: est enim immobilis illa natura cui etiam pennas dedimus, alitemq; Deum fecimus, dicente ad illum Propheta. Sub umbra alarum tuarum protege me: hæc enim & alia sacræ literæ non propriis, sed translatis uocabulis de Deo notauerunt, & balbutiunt nobiscum illæ de tanta maiestate uerba facientes, sicut patres cum puerulis solent, nam eorum more balbutiendum est, ut ab illis intelligantur. An non balbutire tibi uidentur? cum in mundi fabrica describitur, quod cum cælum, lucem, solem, terram, aquam, uolucres, animātia creasset Deus sex diebus, subiicitur sub unoquoque die, quod uidit Deus bona esse, quæ creasset, quasi antea nō uidisset, & scientia ulla noua accedere posſit Deo. sed uidetur illic Deus affectus sumere humanis similes, ut eosdem moueat in hominibus, ad quos fit sermo, nam fabricat illic mundum tanquam speculante homine. Video, inquit Deus, bona esse hæc, quæ creaui primo die. idem repetit secundo, tertio, & deinceps reliquis diebus. his ille uerbis pulsat quodammodo hominis pectus, & quasi ad eum loquitur, quid tu homuncule, qui me specularis hæc facientem? nonne mecum uides hæc esse bona singula, quæ creaui? Sic humillima quæque scriptura impingit Deo, & de illo (ut modo dicebam) balbutit, ut intelligatur balbutiem illam esse nostram, id est propter nos factam, ut incendamur, & cogitatione ad meliora proficiamus. Cum Abraham extulisset iam gladium, & filium, sicut diuina uoce iussus fuerat, immolaret, prohibetur ab Angelo, & ad eum dicitur. Nunc cognoui quod times Deum. hæc uerba si referuntur

tur ad Deum, uidentur absurde prolata. quid enim? Deus non nouerat qualis in eum esset Abraham ex superioribus gestis? Quid præterea? nonne est hic ille Deus, qui hominum renes & uiscera rimatur, cuius notitiæ facta sunt omnia antequam fiant? sunt ista, ueruntamen ibi loquitur, ut unus e multis, qui non exacte, nisi ex operibus nouit, & illo notitiæ nomine opera sibi nostra grata esse demonstrat. Et quamuis antea Abraham tale sui specimen dedisset, ut facile intelligi posset quãti faceret diuina iussa, attamen hoc loco Deus nunc se cognouisse dicit, attollens istud facinus, tãquam illa cum hoc collata nihil esse uideantur. Siquidem & uulgo homines de factis eximiis & superiora uincentibus illo more loqui consueuerunt. Veluti (exempli causa) si quispiam pluribus ab amico donatus muneribus, posthac splendidum accipiat munus ab eodem, quale nunquam antea, nonne merito dicet? Nunc demum cognoui, quod ille me diligit, non quo antea non cognouerit, sed quod declarare uelit excellentiam posterioris muneris, quasi illud fulgore suo anteriora omnia obscurarit. Sic locutus tunc est Deus: Est enim huiusmodi, ut non dedignetur mores nostros non improbos loquendo imitari. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis: descendam, & uidebo utrum clamorem, qui uenit ad me, opere compleuerint: sin autem, ut sciam: quis non intelligat hæc humano more dicta fuisse? non enim opinor, alicubi abest Deus, qui sui præsentia implet omnem locum, & quicquid est. Quid porro ille

ille ignorat? Sed illo ſermone oſtendere cupit magnitudinem deteſtabilis criminis, ſuſcipiens uicem patrisfamilias cuiuſpiam, ad quem ſi deferatur filios aut alios quoſdam honeſtos ciues perpetrare indies ingens aliquod ſcelus, dicat ſe non credere, niſi præſens ipſe oculis uiderit: Parem ſermonem ſibi ſumpſit Deus, & eodem exemplo ſic loquitur, detegens immanitatem criminis. Vix poſſum credere tantum hoc ſcelus ab his uiris admiſſum aduerſus ius faſque naturæ, quamuis crebris rumoribus ad me delatum. Deſcendam igitur, ut uideam quid rei ſit: incredibile enim hoc crimen, nec aliter apud me fidem niſi ex conſpectu habiturum: deſcendere ſe dicit, dum humana & hæc inferiora tractat: nam in leu.tico quoque memorans ſe uidiſſe afflictionem populi ſui in Aegypto, & clamorem eius audiuiſſe propter duritiem eorum, qui præerant operibus, & ſciens (inquit) dolorem eius deſcendi, ut liberé eum de manibus Aegyptiorum. idem dum differt flagellare peccata, ignorare ſe ea dicit, ſed deinceps quum flagellat, ſe demum ait intellexiſſe. res indicatur his ſimilitudinibus & his figuris dicendi, quibus humanus maximè gaudet affectus, nam tranſlata ratione uocabula iucundiora ſunt, quam propria, ſimul & humana mens per ſua & familiaria exempla deduci ſe ad ſumma illa & diuina libenter agnoſcit, hæc locutio, quæ fit ad alterum, ita temperari debet, ut ingenium eius, cui aliquid ſuadetur requirit: Cum Deus ad Angelos loquitur, id eſt indicat quid uelit, id facit eo more, quo Angelicæ conuenit naturæ, cum autem ad homines loquitur, quorum proſpicit ſaluti, rem inducit

cit eo modo, quo se humana mens tractari desiderat & facilius percipere posſit: non enim semper in omnibus diuinitas supercilii, (ut ita loquar) seueri & tetrici, sed dimittit ſæpius se ad ima, & ita loquitur & perinde agit quaſi quilibet popularis, habeatq; quod nos habemus, & fraterno cognatoq; nobiſcum tangatur affectu. nam uidet, audit, ingreditur, deambulat, interrogat, respondet, diſputat, nouit, ignorat, obliuiſcitur, recordatur, iraſcitur, placatur, uertit ſe, auertit. His ille & talibus imbecillitatis noſtræ inſignibus depictus eſt, ut per hæc nota & familiaria indicetur hominibus quicquid æterna & immutabilis rerum ratio, quæ penes illum eſt, pro tempore & loco uelit & agat. Non errauero etiam, ſi dixero multa agere & dicere Deum humili more, ut nos inſtruat exemplo, & homines ad illos mores prouocet ueluti oſtendit illud de peccatis Sodomorum & Gomorrhœorum, de quibus nuper agebatur, ad quæ dicit ſe deſcendere, ut uideat num uera ſint, ſicut clamor & fama ferebat. Admonētur Reges & alii Principes uiri, ne facile rumoribus & delatoribus credant, ſed deſcendant ipſi aliquando ex ſublimi illo ſolio, & inquirant, num quæ delata ſunt ad eos crimina, ueritate nitātur: quemadmodum etiam dum peccaſſet Adam, & audiſſet uocem Domini deambulātis in Paradiſo ad auram poſt meridiem, abſcondiſſetq; ſe à facie domini in medio ligni paradiſi: Vocauit Adam Deus, & dixit. Vbi es? hæc uocatio & omnis deinceps illa accuſatio, & reorum, reſponſio, non aliud profecto indicant, quam uocandos à ſublimibus poteſtatibus criminum reos, audiendamque eorum defenſionem: nemi-

nem

nem indicta causa damnandum. Si enim audire criminosos uoluit Deus, quid pro se dicerent, Deus inquam, quem nihil latet eorum, quæ gesta sunt & gerentur, quid hominibus faciendum est, quos multa ignorationis nubes obtegere solet? Erraret autem supine quicunque crederet informari à nobis Deũ tanquam animal quoddã his humanis membris: quoniam non sunt ea membra, sed simulacra quædam, ut dixi, diuinarum uirtutum. quod ex eo etiam ostenditur, quia non dispensamus ea partibus, sed assignamus in uniuersum. Vis enim internoscendi quidquid geritur, per oculos denotata est, duos, ne aut plures? Ita ne uero hoc quæritur, quasi de animali quodam sermo habeatur? Totus est ille oculus, quia omnia intelligit: minus cernunt omnium mortalium oculi, quàm unicus ille, qui immensus est. Eodem modo de auribus. Totus est ille auris, ad quem non sermones modo nostri, sed etiam cogitata perueniunt. Totus est manus: sic enim fabricauit uniuersa, neque nunc ab opere singularium rerum cessat. Totus est pes, quia, tanquam ingrediatur pedibus & adueniat, adest undique. Totus lingua, quia per ea, quæ condidit, sapientiæ suæ & potentiæ significationem nobis assidue tradit, nec desinit unquam homines spiritu suo sacro compellare. Non possumus dicere in Deo horum quodlibet huc magis, quàm illuc collocatum, imo ne aliud quidem ab alio differre dicemus, quia simplicissimus est ille & eadem ui mẽtis & potestate cuncta conficit, tractat, moderatur. Nobis autem opus est hac distinctione sermonis, quoniam simplicitatem illius naturæ, non modo explicare di-

cendo,

cendo, ſed ne cogitando quidem percipere poſſumus, & eò decurritur neceſsitate quadam, ut illam per partes diuidamus nobis, atque frãgamus. itaque Deum aliud potenter egiſſe dicimus, aliud ſapienter, aliud iuſte, aliud miſericorditer, cum tamen hæc omnia unum ſint, et adeo indiuiſibilis ſit ille, ut totus adſit omnibus rebus, & ſingulis totus. at infantia noſtra non reformidat huc illuc inducere uagantem, & nouum aliquid ei aſcribere, quod tamen illi non eſt nouum, ſed nobis, cum uidelicet alicubi ſe & uires ſuas magis aperit & oſtẽdit. Sed, quoniam longius euagati ſumus; nam cum propoſitum fuiſſet de Dei loquela dicere, neſcio quo modo conſequentia rerum & ordo huc nos deduxit, ut de eiuſdem ſimplicitate & magnitudine diceremus: cohibenda eſt oratio, & tanquam fræno reuocandus equus in ſuum ſtadium, ut metam iam iam ſe oſtẽdentem tangere poſsit. Etenim ad illud, quod quærebatur, quo modo Deus omni uacans corpore loquutus eſſe dicatur cum antiquis patribus, optime iam reſpõſum eſt, quòd dicitur Deus loquendi hoc obire munus, cum ſacro eius afflatu pulſat interius hominum mentes, nullo extrinſecus accedente uerborum ſono: & impellit, ut quippiam agant, uel loquantur. Illa enim interna diuinæ uoluntatis enunciatio facta ad hominem loquelæ nomen obtinuit: oſtenſumq́; eſt, non in hac re modo, ſed in pluribus quoque aliis hæc, quæ in hominũ ſunt conſuetudine, ad Deum ſimilitudine quadam trãſlata, uel quia ſic prolata magis mouerent, uel quia facilius intelligerentur, uel etiam, quia ſic deceret. Venit nunc in mentem Socratis (tametſi ineptum

sit forsitan philosophica istis immiscere, attamen nihil comparandi causa loquar, sed ut hæc, quæ à nobis dicuntur, testimonio etiam confirmentur eorum, qui à religione nostra alieni fuerunt) cum igitur diceret Socrates se audire uocem Dæmonis, quæ illi futuros actionum euentus significaret, & in plerisque prædictionibus uerus apparuisset, inquirere cœperunt eius sectatores, quidnam esset Dæmonis illa uox, quoue modo ab eo perciperetur. Variantibus opinionibus eruditiores in eam sentẽtiam discesserunt, atque ita scriptum reliquerunt, uocem illam non fuisse articulatam ex nominibus & uerbis compositã, quæ ad Socratis aures perueniret, sed ictum quendam fuisse internum, non cæcum & obscurum, sed luminosum, quo pulsa Socratis mens ea in parte, unde illi notio inest, statim perciperet posteriores rerum euentus, qui demonstrabantur. facilius nanque arbitrantur à mente in alteram mentem cognitionem rerum transferri posse, quàm uox in ipsas aures fundatur. Enimuero si loquatur aliquis ad alterum ex longinquo, tunc ualido & magno opus fuerit clamore, ut intelligatur, quod, si prope accesserit, mediocri opus erit uoce, sin propinquissime factus in aurem uelit sermonem fundere, tenui satis est susurro. quòd si animo suo posset adiungere se ad alterius animum, eumq; contingere, uel propius consistere, manifestum quod non egeret uocis sono, sed sermo eius intimus uoluntate conceptus ad alterum, nullo strepitu uocis edito, perueniret, qua ratione elapsi corporibus animi inuicem colloqui, & inter se uersari dicuntur. Nos etiam dum

adhuc

adhuc manemus in corporibus, intelligimus leui tactu uel nutu loquētes. Sæpius etiam ex solo uultus aspectu cognoscimus iratum, dolentem, hilarem, aut qualibet alia animi perturbatione commotum. quanto magis humana mens, omnis intelligētiæ fons, ictu Angeli uel Dæmonis impulsa sentiet, quid is indicet, aut loquatur, uel quas cogitationes nobis suggerat, & ministret. Quid de Deo dicam? nonne magis hæc de illo accipienda; ut tunc uocem dicatur fundere, cum illapsus tacite hominum mentibus, eas illustrat claro quodam ad cognoscendum lumine, & effecit sacro illo appulsu, ut intelligant præsentia quædam, uel futura, quæ antea illos latebant. Hinc dicebat ille in psalmis. Audiam quid loquatur in me dominus Deus. quasi ostendere uelit, non exterius illum, sed interius locuturum. Ioannes quoque in reuelatione inducēs loquētem Deum. Ego sto ad ostium, & pulso: si quis audierit uocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cenabo cum illo, & ipse mecum. Si quis (inquit) audierit uocem meam. Non cogit nos Deus, non putat maiestatis esse, seu bonitatis suæ, ui nobiscum agere. nouit nullam esse uirtutem, nisi uoluntate susceptam: ita enim ipse instituit. Et ut nulla supersit excusatio homini non parendi Deo, excitat sæpius desidiam & negligentiam nostram, & somnum excutere conatur: uenit sponte ad cordis ostium, pulsat, clamat quoque, nec uiolenter irrumpit, sed in manu nostra relinquit, an aperiamus, & ei audientes dicto esse uelimus. Felices, atque iterum & sæpius felices, qui internam hanc Dei locutionem susceperunt, atque exau-

dierunt. nam cum iſtis uerſatur Deus, & cum iſtis etiam epulari & conuiuia inire gaudet, ſicut ipſe facturum ſe pollicetur. Quid, ſi etiam uocali ſermone dicam quãdoque ad homines locutum Deum, quod multis locis ſacræ literæ innuere uidentur? credemus ne hoc fieri non poſſe, niſi fauces ac linguam aſſumat, atque his noſtris membris conſimilibus agat? Legimus in ſacris uoluminibus uerbum Domini ad hunc uel illum prophetam factum. Legimus os Domini locutum, uel interrogatum, uel conſultum, uel illud ſic dixiſſe, uel ſic reſpondiſſe: quæ omnia oſtendunt, quod humano uteretur ſermone. Quid igitur? fauces tunc & linguam aſſumebat ad loquendum, nec aliter loqui poterat? ſed id dicere, hominis eſt parũ conſiderati, diuinas uires ex humana facultate metientis. nam ſi uox nihil aliud eſt, quàm aer lingua percuſſus, poteſt aer ui diuina uel uoluntate ictus reddere uocalem ſonitum, qui ad aures deferatur ſanctorum, quem reliquorum auditus non admittat: hoc enim uno ſignificatur uerbum de cælo factum, quando multis aſtantibus alii audiunt, alii, quorum impuræ aures, mens prophana, ſentire nequeant. Etenim ſic cogitandum cenſeo, quod cum ab initio nihil eſſet in mundo, cum nec ipſe quidẽ mundus eſſet, nulla ſubſiſtente materia, aut forma, cuncta uerbo Dei exorta certis locis formiſq; diſtincta conſtiterunt. Nam ut uniuerſam tam immenſæ molis conſtructionem referre prætermittam, ac per ſpecies tantum quaſdam rerum percurram; ille Solem radiis cinxit, quibus diem efficeret, & aureis ſtellarum globis opacæ noctis tenebras incendit, in quibus eſt argentea

gẽte a Luna, quæ Solis lumine modo aucta, modo defecta alternis temporibus uariatur, sed tum maxime conspicua, cum alienæ lucis munere fœcundior pleno ore ardet. Eadem suprema potestas stagna, lacus, maria, flumina per uastos terrarrum sinus diffudit, ipsamq; tellurem sua libratam grauitate in medio suspendit, stareq; iussit eam, super qua reliqua animantia mouerentur. Hæc & alia plura, quæ ego, non adeo copiosus homo in dicendo, quàm diu uellem commemorare possem, cum incredibili arte, admirabili potentia, solo nutu procrearit, effinxerit, composuerit Deus, nullis humanis adiutus membris, sine machinis ullis, ac ferramentis, putabimus nunc eundem non posse ad hominem uoculam mittere, nisi labiorum motu utatur? ac, si ita putabimus, nõ indigni uidebimur, qui de tanto opifice quicquam dicamus, ac cogitemus? Sed num casu factum dicam, uel ratione quadam, quod nuper intulerim mentionem mundani opificii? nam hoc retulit memoriam quorundam perbene eruditorum, qui aiunt Deum secum loquutum, ubi uerbo cuncta creauit, & hunc statum rerum induxit, cetera omnia, quæ in ueteri lege habentur, Angelorum ministerio ad homines delata, quamuis sub persona Dei, cuius opus gerebatur, tractarentur. Videtur tum Deus, seu is, qui uicem Dei gerebat, ab initio orbis conditi specie quadam corporali assumpta ad homines sociali more locutus, humano utens sermone. sic locutus est cum primis parentibus, sic cum Noa, sic cum Abraham, sic cum Mose, sic cum pluribus aliis. plerunque nudæ tantum uoces (ut dixi) insonabant. Vtitur

etiam

etiam alio loquẽdi more Deus, cum humanus ani mus, sensibus corporis uel somno sopitis, uel in uigilia desertis, per se tãtum uiget, tunc uisa quædam ei obiiciuntur, quibus de Dei consilio & sententia commonetur. sed hæc extraordinaria quodam modo geruntur potestate. Illud peculiare Deo, occulta inspiratione præuenire & cõmoue re hominum mẽtes, atque ita nobiscum fabulari. At non solum hoc modo loquitur nobiscum, sed per literas quoque, quas per Mosem, & prophetas, & Apostolos protulit. Ille hæc nobis monumenta reliquit, ut amorem erga ipsum nostrum hac quoque literarum imagine detineret, & ne quando obliuionem mandatorum & per eum gestorum causari possemus. Dicitur etiam figurate loqui Deus ubi factis nonnullis admirabilibus aliquid aliud ostendit, ueluti cum Ionas proiectus de naui in mare à Ceto absorptus est, & in eius uẽtre triduum commoratus, deinde effusus incolumis in litore, &, ut quidam poeta uetus dixit, Depositum, non præda fuit. Hoc facto præsignificauit Deus, quod eius unigenitus de cruce detractus, & sepulcro conditus totidem diebus maneret in ui sceribus terræ, & illinc deinceps uiuus exurgeret, tanquam in custodiam & non in prædam sepulcro traditus fuisset. Similiter Ioseph uenditus à fratri bus triginta argenteis prænotauit Christum uẽdi tum pari pretio à discipulo. Hæc est figurata Dei locutio, quæ non uerbis, sed factis exprimitur. ea plurimum elucet in gestis, quæ utriusque Testamenti paginis continentur. Non tamen est omnium hanc locutionem percipere, sed paucorum quorundam, quos spiritus sacer afflauit: rem au-

rem gestam intelligere quemadmodum litera sonat, cuiuslibet est. Addunt quidam aliam duriorem Dei loquelam, quam ex scripturis iidem eliciunt, ubi diro aduersus delicta nostra insonat flagello, tunc iræ & furoris plenus peccatoribus loquitur Deus, manu scilicet, non uoce. nam in lamentatione Hieremiæ deflentis exitium Hierosolymæ legimus. Facti sunt hostes eius in capite, inimici locupletati sunt, quia Dominus loquutus est super eam propter multitudinem iniquitatum eius. Et ibidem paulo post ex persona eiusdem ciuitatis. O uos omnes, qui transitis per uiam, attendite, & uidete, si est dolor similis, sicut dolor meus. Quoniam uindemiauit me, ut loquutus est Dominus in die iræ furoris sui. Et in psalmo nono legitur quoque. Increpasti gẽtes: & periit impius: nomen eorum delesti in æternum & in sæculum sæculi. Infelicissima sane hæc tempora, aduersus quæ diuina ultio tam acerbe infrenduit, perditi sumus bellis, prosternimur morbis, annonæ penuria uexamur, hæc tam misera patrum ætas, & quæ paulo ante præcesserunt sæcula, melioribus (ut opinor) decursa moribus, uidere nõ meruerunt. Hoc ferreũ sane quoddã locutionis est genus, quo nobiscum utitur Deus, quanquam & cum peccantibus illa etiã mitiore utatur loquela, de qua modo elocuti sumus. Peccatori nanque dixit Deus, quare enarras iustitias meas, ut ille inquit in psalmo. Sic ad Balaam magnũ locutus dicitur, eiq; præcepisse, ut Israelitico populo benedictionem pro maledictione inferret, sed et cum Satana quoque in his, quæ circa Iob gesta sunt, sermonẽ habuit, quemadmodum liber eius nomine inscriptus ostendit.

Effudi

Effudi iam plurima (nam omnia, nec scio, nec possum) quæ etsi altitudine quæstionis, & eruditis auribus dignissima iudico, uereor tamen iam pridem, ne à doctis & intelligentibus loquacitatis stultitiæq; condemner, quoniam apud ceteras gẽtes à fide dissonas res ista fortasis aliquam habere posset disputationem, nullam apud nostros. quid enim mirandum humanis, quondam membris definitum Deum, quem nos mortali carne circundatum cuncta hominis munia explesse profitemur? descendere ad homines dicitur Deus, perambulare terram, colloqui, monere, præcepta dare. hæc quippe ueteri lege continentur, sed nonne hoc uere extitisse proditum est nobis Euãgelica lectione? Extiterunt uetera illa præludia nouorum, & ueritatis umbram talibus lineamentis depictam priora sæcula tenuerunt. Nihil illis literis, quas Spiritus sanctus conflauit, temere effusum, omnia ad sacratioris cuiusdam arcani significationem librantur, & per singulas pene uoces mysteria noua concitantur. Lego Deum & *ut* hominem humana tractare, quid ni legam? quando humanam speciem non exhorruit tanta illa maiestas, sed inter mortales, ut unus ex illis, uersatus est. etenim iam antea psallendo prædixerat Propheta. Videbitur Deus Deorum in Sion. De hac eius loquela loquens Apostolus Paulus initio epistolæ ad Hebræos, Multifariam, inquit, multisq; modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissime istis diebus locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem uniuersorum, per quem fecit & sæcula. Quid enim nunc? cum mihi campus prosternatur, in quo effundere se & iactare

iactare posſit oratio, illam coarctamus. Iuuat enim commemorare, quæ & quanta humanæ iunctus naturæ Deus egerit, tractauerit, perfecerit: ut minus uideatur mirum, ſi ad effigiem futurorum locutus quippiam dicatur. Ardens nanque caritate noſtri cæleſtis Pater, cupiens humanum genus ſaluum facere, & eximere à peccatis, filium delegauit huic muneri, qui deſcēdens ex tanta illa arce, humanamq; ſuſcipiens carnem, os aperire ſuum, uerbaq; diuina humanis auribus infundere dignatus eſt, mandata uitæ edidit, immortalitatis iter docuit, regna cælorum deſcripſit. Antea cōtactu ſacri ſpiritus, & illapſu per homines, tunc ad ueritatem plane Deus in homine loquebatur. Hæc eſt excellens illa diuini oris locutio, qua maior alia nec dici, nec cogitari poteſt. At non ſermonibus ſolum profuit, ſed miris quoque operibus. non eſt paſſus indecores eſſe illos, inter quos uixit, quibus opem cæleſtis dextra ferebat. nam membrorum uitia corrigere, uſus reſtituere, ſenſus oculorum, linguæ, aurium aperire, ualetudinem ægrotantibus inſtaurare ſolebat. Illius uim & numen Dæmonia de corporibus excuſſa trepidabant, multiq; mortales eundem ſæpius luce functis decurſam uitam reſignaſſe uiderunt. quid multa hominum millia paucis panibus & piſciculis ſemel & iterum ſaturare? quid naufragia eripere? uim ſæuientium uentorum quatere? ſiccis ueſtigiis aquarum fluenta deambulare? quæ omnia in humanis degens faciebat, ut Dominus naturæ, non petendo illa ab alio, ſed propria utens poteſtate. qua ex re certiſsimum diuinitatis ſuæ præ

buit argumentum . nam nemini hominum nato contingere id, ac ne conferri quidem poteſt, ut ui ſua nixus miracula edat. Deus igitur, aſſumpto homine, propriis (ut ſic dicam) auſpiciis tanta illa gerebat. nec id fuit ſatis. nam ſingulare humilitatis & patiētiæ exemplar intulit, dum fœdari inceſtis hominum manibus ſuſtinuit, crudeliſsimeq́; uexari, comprehenſus ut imbecillis, adductus ad iudicium ut reus, damnatus ut nocens, illuſus ut uilis, laceratus ut hoſtis: uerbera, plagas, cruciatus, mortem ſalutis noſtræ cauſa ferre uoluit, tulit. Ille rerum conditor, ille hominum & Angelorum creator, nudatus in cruce diſtentusq́; iacuit, ternis clauis confixus, ſpinea corona uallatus, iſtisq́; clariſsimis caritatis inſignibus decoratur. Ille ille inquam eſt Deus inuiſibilis quondam, nunc carne inductus, qui in crucem ſublatus eſt, qui uulnerum fœditate, qui ſparſo cruore, qui duriſsimo ſupplicio infirmitatem noſtram abluit ac redemit. Idem, ut dies aduenit tertius, ſurrexit è tumulo, mortisq́;, quam pro cūctis ſuſtinuerat, uictor, paternos ultro remigrauit ad cœlos, æternæq́; uitæ clauſtra mortalibus reſerauit, &, quamuis pauci uiuentis ueſtigia ſectati, cunctas tamen terras, cuncta maria, atque etiam ultimos telluris ſinus Euangelicus ſonus breui peragrauit. Hæc Deus humanis circunfuſus membris geſsit & pertulit, geſsit nanque diuina, pertulit humana. Hæc ſunt etiam illa, quæ paulo ante dicebam Deū de ſe per homines quondam ſacro afflatos ſpiritu prælocutum. Deus antea uoluit uerbum ſuum in ore Prophetarum reſonare: tandem uenit ipſum uerbum,

uerbum, humanam assumens carnem, quod & gestis & uoce increpuit tam magnum, ut breui totum terrarum orbem peruaserit. Si magnum uidetur, quod Deus cum antiquæ legis patribus occulto illo suo more locutus est: maius adhuc uideatur, quod his ultimus temporibus corporaliter & patenter per se ipsum locutus fuerit, multa etiam gesserit: & tanto id maius uideatur, quanto solet res ipsa imagini anteferri. nam uetera illa uelut imago & umbra horum fuerunt: præmisit Dominus, ut illo dignum fuit, multos gestorum suorum præcones, & prælusores. Etenim incarnatio eius, siue humanatio, (utendum est enim in re noua nouo uocabulo) ortus, actiones, miracula, ita sermonibus prænunciata, ac rerum imaginibus signata, illud etiam infandæ necis trophæum, quo peccata nostra luctusq; hausit, ita depictum, ut quæ multis post sæculis cótingere erat necesse, uiderentur illi uiri tanquam præsentia spectasse, & ad illud exemplar cuncta disposuisse. Tum uero illud, Deum in carne uenturum, & non de superiori loco, sed de plano hominibus hominem locuturum, multaq; in homine gesturũ, uel eo maxime præsignificari uidetur, quod tum humano more humanis affectibus pertractare cuncta dicatur: non enim renuit, quin de eo ut homine homines loquerentur, qui hominum ipsorum causa humanã suscipere naturam cupiebat. Mirum uidetur, quod Deus ad homines uerba fecerit, & ore ad os edocuerit, quemadmodum magister discipulos solet. hoc, quod tam mirum est, nostri causa suscepit, quod prophetico quoque

testimonio, sicut cetera, indicatur. ægre nanque ferrem, si de hac Dei locutione, de qua institutus est sermo, non possem ostendere aliquid prænunciatum. Esaias igitur trigesimo capite sui libri Iudæis, quod habituri essent doctorem perpetuum, ita ut uideretur ab eis, & audiretur, prædixit. Hunc locum non modo nostri, sed ueteres Hebræorum magistri de Christo, quem illi Messiam uocant, exponunt, id est de eo, qui ex utroque genere diuino & humano constaret: nam si de puro homine loqueretur, quid mirum esset, si talis doctor oculis & auribus astantium sentiretur? Vaticinatus igitur Esaias quod Deus aliquando in homine proprio ore Doctoris fungeretur officio, clare illum cunctis uidentibus & audientibus, neque cessaret ab hoc docendi munere. ipsius nanque doctrina perpetua est, ipse in Euangelio dixit se fore nobiscum omnibus diebus ad consumationem usque sæculi. Sed quid profuit, Deũ olim præsentem spiritu, mox corpore illa locutũ, si hos ipsos diuinos negligimus sermones? si maximis præmiis ac pollicitationibus allecti ad sanctæ caritatis obsequia, ad omne iustitiæ opus, (o nos miseros, stultasq; nostras cogitationes) caduca fortunæ bona affectamus? sæculiq; fluxam auram tota mente contrectamus? quin uana sectamur potius formarum munera, turpissimis circunfluentium uoluptatum illecebris irretiti, quàm laxantem immortalitatis sinum, & ad sua præmia uocantem Deum audiamus. Dici uix potest, quantum diuinis debeamus sermonibus, quibus se ipsum patefecit Deus, &, quid uellet osten-

dit.

dit. De mundani operis fabrica innotuit quidem, ſed uix, ſed paucis, ſed minus plene: uilius etiam hoc mundanum opus, quod uarias agitationes patitur,& mutationes, quod aliquando ſoluetur: at immutabile & inextinguibile Dei uerbum, quicquid promiſit, dabit. promiſit autem maxima & ingentia dona ſupra omnem humanum cogitatum. dulce hoc: illud triſte, quod, quicquid minatur peccantibus, etiam dabit: minatur autem æterna incendia. Videndum ergo ut hæc effugiamus, & altera aſſequamur. Nouit ille bonis pariter & malis uti bene, quoniam utriſque quod debetur perſoluet, bonis ſcilicet præmium, malis ſupplicium. mauult tamen ſe potius ad liberalitatis & clementiæ partes adiungere, quam ultionem de peccatoribus exercere. Hic eſſet locus hortandi pluribus ad obſeruantiam diuinorum mandatorum, neque id me latet. ueruntamen ſuſpectam habeo imbecillitatē uirium mearum, ideo hanc ſarcinam libenter relinquo. Mouet me illud etiam, quod non ad inconditam multitudinem, ſed ad delectum amicorum cœtum uerba facio, cui nihil opus eſt his uerborum calcaribus: admoneri ſatis eſt. Vellem tamen ut hortationem hanc eloquentiſsimus aliquis ſuſciperet, cui firmiſsimum opto pectus, & ferream uocem. Hunc tanquam de ſpecula concionantē cunctos mortales, qui undique globo terræ circunfunduntur, audire cuperem, atque adeo audire, ut ingemiſcerent de peccatis, ſalutemq; ſuam aliquando reſpicerent, & curarent in poſterum magis loquelæ ſummi Dei, mandatis æterni patris obtemperare.

IN ACADEMIA
VENETA,

M. D. LVIII.

